

В. Шалипуровић: РАОНИЧКА БУНА, Заједница образовања, Сјеница 1969.

Шалипуровић је „Раоничком буну“ у знатној мјери отргнуо од заборава историјска збивања на почетку овога вијека у крају који је дуго времена служио као природна спона Црне Горе и Србије. Посебно значајна поглавља Шалипуровићеве књиге јесу: Буна сељака 1903—1904. године, Буна 1905, Комитски покрет у раоничкој буну. Вође раоничке буне и Речник турских речи и локалних израза, као и неколико прилога са двије карте побуњених крајева.

Ту, на тој послјије Берлинског конгреса најистуренијој тачки европског дијела Турске у предвечерје балканских ратова, прво у околини Сјенице 1901, а затим на ширем подручју од 1903. до 1905. године израста један социјални покрет, попримајући сва обиљежја националноослободилачке борбе. Ова буна, према аутору, захватила је доста широко подручје које он назива западни крајеви Старе Србије. Чини се да је тај назив прилично неадекватан, очито преузет из старије историографије.

Погођено завођењем нових пореза и дажбина, сељаштво се побунило, престало да плаћа било какве порезе и организовало се у побуњеничке логоре. Према аутору, у буну је учествовало неколико хиљада сељака. Сами учесници су дали буну име, које и аутор задржава.

На основу архивске документације и других извора, Шалипуровић даје слику економских прилика побуњених крајева, културно-просвјетних и здравствених услова живота становништва овог подручја. Ипак, и у таквим условима, робно-новчани односи продиру са свим пропратним појавама првобитне акумулације капитала, што изазива знатније раслојавање сељаштва. Још увијек малобројна грађанска класа, организована у црквено-школске општине, постепено национално сазријева, успоставља везе са Београдом и Цетињем, али одржава добре односе и са турском влашћу. Док се трговци удружују без обзира

на конфесију, заостало село вјера разједињује, иако положај Муслимана-чивчије није ништа повољнији од положаја његова сабрата друге вјере. Ни свештенство се, према аутору, није устручавало да вјерске дажбине прикупља уз помоћ турске власти.

Изукрштаност интереса Турске, Аустро-Угарске, Србије и Црне Горе и рад агената ових држава стварали су у Затарју и Полимљу перманентно немирну ситуацију. Сеобе за Србију биле су пропратна појава ових немирних година.

Буна од 1903. и 1904. године изазвана је наредбом турских власти о увођењу пореза на стоку. Она захвата широко подручје од Златара до Љубишње и Таре, као и нека села у околини Берана и Рожаја. Сељаци се прихватају оружја, траже га из Србије и Црне Горе и спроводе бојкот снабдијевања градова дрвима. Бојазан од аустроугарске интервенције, која је могла бити врло ефикасна, омела је Србију и Црну Гору да се активније ангажују. Грађанство настоји да се буна стиса, а у томе се посебно истичу игуман манастира Св. Тројице код Пљеваља и директор Пљеваљске гимназије.

Буна од 1905. године почела је у околини Нове Вароши кад су сељаци у турски суд донијели око 800 раоника и три дана држали посједнут град. Шалипуровић наводи да су на страну сељака стали неки угледнији Муслимани. Угушена у Новој Вароши, буна се касније раширила на подручје између Лима и Таре. Запријетила је опасност и самим Пљевљима, и поред игуманових „косовских клевети“. Било је више случајева уништавања имовине опортунистички расположених трговаца. Ово је, према аутору, забринуло српску владу, која је тражила садејство црногорског двора да се буна стиса. У том циљу српска влада ангажује и руску, француску и италијанску дипломатију. У побуњенички логор долазе руски и аустријски конзули и сељацима саопштавају да ће бити ослобођени но-

воуведених пореза. Остварењем ових захтјева буна прстаје, мада сељаци задржавају оружје.

Вође буне су сеоске газде, кнезови, коџобаше и сеоски трговци, већином учесници устанака из 1875. и 1882. године, као национално најсвјеснији слој села. Међу вођама су и неки сеоски свештеници и учитељи. Међу најзначајније Шалипуровић убраја Ника Колџића-Колџију из околине Прибоја, црногорске барјактаре Спасоја Војновића из Пренђана и Лазара Кнежевића из Вашкова, вође комитских дружина Милана Ранитовића и Милију Масјака.

Раоничка буна је до појаве Шалипуровићеве књиге била потпуно необрађена у историјској науци. Књига обилује до сада мало или нимало познатим подацима. Користећи документа првог реда, аутор је, не плашећи се претјераног детаљисања, регистровао обиле података и отргао од заборава како саме догађаје тако и многе истакнуте појединце и породице. Књига представља солидну основу за свестранија истраживања друштвено-политичких процеса у Санџаку на почетку овога вијека.

Жарко Шћепановић

„КРВ И ЖИВОТ ЗА СЛОБОДУ“

Слике из живота и борбе студената из Југославије у Шпанији

(Издање Удружења бивших југословенских добровољаца Шпанске републиканске војске, Београд 1969)

При крају прошле године појавила се књига „Крв и живот за слободу“, у ствари поновљено издање књиге која је под истим називом први пут штампана у Барселони 1938. године. Књига представља допринос проучавању шпанске револуције и учешћа југословенских добровољаца у Шпанској републиканској војсци.

Књига је подијељена на три дијела: „У Шпанију, у Шпанију“, „У Шпанији: живот и борба“, „Признања и почести, солидарност и љубав“, не рачунајући *Предговор*, *Поговор* и *Умјесто предговора*.

Барселонско издање није савсим познато нашој читалачкој публици, јер „књиге Крв и живот за слободу представљају данас не само изузетну библиографску ријеткост, него и драгу успомену...“, како каже Чедо Капор.

У одјељку „Умјесто предговора“ Вељко Влаховић нас упознаје са одјеком свог предавања, одржаног за мадридске студенте, о борби југословенских студената у својој земљи и њиховом учешћу у борби шпанског народа. Послије тог предавања појавила се идеја да се изда „једна публикација на

српскохрватском језику, која ће прилозима, фотографијама и документима приказати борбу наших студената у Шпанији и сачувати успомену на погинуле другове“. О реализовању те идеје старао се Вељко Влаховић. Пошто је претходно затражио сагласност Б. Масларића, тада представника Комунистичке партије Југославије, замолио га је да се прихвати чланства у редакцији. Масларић је пристао и предложио у редакцију још К. Агнера и Слободана Митрова-Данка. Одмах је успостављена веза са свим југословенским студентима у Шпанији, који су радо прихватили сарадњу. У напорима око штампања нарочито је причињавало тешкоће то што шпанске штампарије нијесу имале нека наша слова.

У предговору књиге, написаном за издање у Барселони, истакнута је намјена и циљ брошуре, уз јасно опредјељење студената-добровољаца да се боре за заједничке идеале напредног револуционарног покрета читавог свијета.

У првом дијелу, „У Шпанију, у Шпанију“, дати су прилози: „Апел прашких студената-добровољаца“ намијењен „Омладини свих народа